

ФІЛОСОФІЯ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

УДК 378.6.046:378.147

НЕПЕРЕРВНА ОСВІТА – УМОВА ФОРМУВАННЯ ВИСОКОКВАЛІФІКОВАНОГО ФАХІВЦЯ

Ольга Гулай

*Луцький національний технічний університет
вул. Львівська, 75, 43018 Луцьк, Україна
hulay@i.ua*

Проаналізовано суть концепції неперервної освіти та моделі її реалізації. Неперервну професійну освіту розглянуто як можливість задовольняти нові потреби суспільства, соціальних груп і окремих особистостей.

Ключові слова: неперервна освіта, професійна освіта, форми навчання.

Розвиток суспільства на зламі століть зумовлює глибокі зміни в усіх галузях життя, які визначають як перехід до інформаційного суспільства. Основу економіки становлять нематеріальні товари і послуги, а знання та вміння набувають першочергового значення. У такому суспільстві люди самі несуть відповідальність за свій успіх, вони повинні стати активними громадянами. Темпи змін, що відбуваються, вимагають постійного поповнення знань, підвищення професійної кваліфікації індивідуума.

Перехід від індустріального до постіндустріального (інформаційного) суспільства супроводжується збільшенням рівня невизначеності навколишнього середовища, зростанням динамізму перебігу процесів, збільшенням інформаційного потоку. Активніше запрацювали ринкові механізми в суспільстві, зросла рольова мобільність, виникли нові професії, відбулася демаркація попередніх професій, тому що змінилися вимоги до них, вони стали більш інтегрованими, менш спеціальними. Усі ці зміни зумовлюють необхідність формування особистості, яка вміє жити в умовах невизначеності, особистості творчої, відповідальної, стресостійкої, здатної приймати конструкційні і компетентні рішення в різних видах життєдіяльності. Стало зрозуміло, що для успішної професійної діяльності вже недостатньо здобути вищу освіту. Виникає потреба поповнювати свої знання. Як результат такого явища – актуальність і затребуваність концепції неперервної освіти.

Мета статті – проаналізувати суть концепції неперервної освіти та моделі її реалізації у вітчизняній системі освіти.

Аналіз будь-якої сфери суспільного життя свідчить, що розвиток людства набуває щораз динамічнішого характеру. Зміна ідей, знань, технологій відбувається швидше, ніж зміна людського покоління. Як зазначає академік В. Кремень [3], у разі звичної, традиційної освіти навчити людину на все життя неможливо не лише в гарній школі, а й найкращому університеті. Тому що здобуті в навчальному закладі знання не будуть обов'язково актуальними в житті, і навпаки, з'являться нові знання, без засвоєння яких фахівець не буде ефективним, тобто втратить конкурентоспроможність.

Перед сучасною освітою щораз більше постає завдання навчити учня самостійно оволодівати новими знаннями та інформацією, навчити навчатися, виробити потребу в навчанні впродовж життя. У ХХІ столітті здобуття знань стає сутнісною рисою способу життя кожної людини.

Передумови для реалізації ідеї неперервної освіти виникли у різних країнах у 60–90-х роках ХХ ст. Як зазначає Л. Сігаєва [8], економічні передумови полягали в тому, що рівень економічного розвитку, з одного боку, спонукав кожного громадянина постійно прагнути до вищого рівня професійної та соціальної компетентності, а з іншого, – дав змогу робітникам безболісно (для них самих і для виробництва) навчатися в найрізноманітніших формах, зокрема і з відривом від виробництва. Соціальні передумови припускали розвиток демократичності освіти, надання доступу до вищих щаблів освіти значній кількості населення, подолання соціальної зумовленості здобуття освіти, зростання інтелектуального потенціалу щораз більшої кількості населення. Технологічні передумови виникли разом з новими технологіями передачі інформації – супутниковий зв'язок, кабельне телебачення, комп'ютерна техніка. Одночасно значною мірою модифікувалися форми і методи навчання людей у різному віці, що створило педагогічні передумови реалізації концепції неперервної освіти.

Відповідно до розвитку інформаційного суспільства – суспільства, що ґрунтується на знанні, змінюється і розуміння того, яка роль освіти і викладання у цих процесах. Їхнім завданням є гарантування загального неперервного доступу до освіти з метою здобуття і оновлення компетентностей, необхідних для життєдіяльності в нових умовах. Як слушно зауважує академік Н. Г. Ничкало, "...поштовхом для створення теорії неперервної освіти стала глобальна концепція єдності світу, згідно з якою всі структурні частини людської цивілізації тісно взаємозв'язані і взаємозумовлені. І саме Людина є найбільшою цінністю, найважливішою умовою і найпотужнішим виробником всього, що потрібно для життя на планеті Земля" [4].

Перша стадія розвитку сучасних концепцій неперервної освіти почалася у 50–60-х роках ХХ ст. [1]. Неперервну освіту спочатку розглядали як освіту дорослих з метою компенсації недоліків, упущень попередньої підготовки або поповнення знань відповідно до нових вимог професійної діяльності. Проте обмеженість такого підходу була швидко усвідомлена, що відобразилося в появі погляду на неперервну освіту як систему, що органічно поєднує освіту для дорослих із загальною освітою.

70–90-ті роки – це період, коли ідея неперервної освіти набула світового виміру. В центрі уваги постає людина, для якої необхідно створити оптимальні умови для розвитку здібностей протягом усього життя. Відповідно до такого трактування втрачає значення традиційний розподіл життя людини на періоди навчання, праці і професійної дезактуалізації, і на перший план виходить така проблема, як інтеграція індивідуальних і соціальних аспектів неперервної освіти. Уточнення основних понять, мети, чинників, шляхів і умов реалізації неперервної освіти – суть наступної стадії.

Відомий діяч ЮНЕСКО Р. Даве вважав, що “...неперервна освіта – це процес особистісного, соціального і професійного розвитку індивіда протягом його життя, здійснюваний з метою удосконалення якості життя як окремого індивіда, так і суспільства. Це всеосяжна й об’єднуюча ідея, що охоплює формальне, неформальне і позаформальне навчання, здійснюване з метою досягнення якнайповнішого розвитку різноманітних сторін життя на різних його щаблях. Вона пов’язана як з розвитком особистості, так і з соціальним прогресом” [9]. Р. Даве визначив перелік характерних ознак неперервної освіти:

- охоплення освітою всього життя людини;
- розуміння освітньої системи як цілісної, яка охоплює всі види навчання, починаючи з дошкільного;
- залучення в систему освіти, крім навчальних закладів і центрів допідготовки, формальних, неформальних і позаінституційних форм освіти.

Як зазначено у Меморандумі неперервної освіти Європейського Союзу [10], повноцінний розвиток особистості у складному соціально-політичному середовищі стає неможливим без уміння активно брати участь у суспільних процесах і адаптуватися до культурної, етнічної та мовної різноманітності. І лише освіта у найширшому розумінні цього слова може допомогти успішно впоратися з цим завданням. Її основою є ті базові навички, які людина набуває в юності. Проте в інформаційному суспільстві, на думку європейських експертів, ці навички мають бути переглянуті і розширені. Надзвичайно важливими є уміння вчитися і бажання продовжувати своє навчання самостійно. Ключовими чинниками неперервної освіти стають

особиста мотивація до навчання і наявність різноманітних навчальних ресурсів.

В основі розвитку освіти впродовж життя – шість пріоритетів, які були визначені Меморандумом Європейської Комісії у 2000 році [5]:

1. Визнання цінності знань (осмислення важливості навчання, особливо неформального і спонтанного);
2. Інформація, профорієнтація і консультування (система неперервного доступу до якісної інформації щодо можливостей навчання впродовж всього життя);
3. Інвестиції в навчання (значне збільшення рівня інвестицій в людські ресурси для розвитку найціннішого капіталу – населення Європи);
4. Наближення можливостей навчання до тих, хто навчається (розвиток дистанційного навчання);
5. Базові уміння (гарантія набуття і постійного оновлення умінь, необхідних для усталеної участі в житті суспільства, заснованого на знаннях);
6. Інноваційна педагогіка (розробка ефективних методів навчання впродовж життя і всеосяжного навчання, яке охоплює формальне, неформальне і позаформальне (спонтанне) навчання).

В Україні наявний розрив між якістю, яку може забезпечити наявна фахова підготовка, і тими вимогами, що постають перед вищою освітою відповідно до розвитку суспільства. Головною умовою забезпечення потреби України у висококваліфікованих фахівцях є пошук шляхів удосконалення підготовки в галузі вищої освіти, їх поширення та практичне використання. Професійна освіта стає не просто засобом підготовки фахівців для різних сфер діяльності, а обов'язковим етапом розвитку особистості для щораз більшого кола людей як в українському суспільстві, так і у світі.

Незважаючи на освітній бум та зростання цінності освіти у населення, навчальні заклади не беруть до уваги реалії ринку праці. Як зазначає В. Близнюк, роботодавці ставлять до своїх працівників нові вимоги [2]: активна участь у розвитку виробництва майже на кожному робочому місці; забезпечення високої якості швидкозмінної за своїми ознаками та технологічно складної продукції; удосконалення методів виробництва, що дасть змогу знижувати собівартість; самостійність вирішення професійних проблем, наявність критичного і творчого мислення; адаптаційна гнучкість у мінливих життєвих ситуаціях, самостійність здобуття знань, застосування їх на практиці для вирішення різноманітних проблем; здатність генерування нових ідей, творчість мислення; грамотність роботи з інформацією; комунікабельність, контактність у різних соціальних групах, уміння працювати спільно в різних областях, запобігаючи конфліктним ситуаціям або вміло виходячи з них.

Система навчання, орієнтована на формування тільки професійних якостей, не може виконати замовлення сучасного суспільства. Нова якість підготовки фахівців з різними рівнями професійної освіти вимагає інших критеріїв його оцінки. Дотепер вважали, що якщо випускник продемонстрував відмінні знання, то його якість підготовки є вищою порівняно з іншими. Це твердження правильне лише частково. Сучасні дослідження підтверджують, що успіх у фінансовому розумінні лише на 15% зумовлений знаннями своєї професії, а на 85% – умінням спілкуватися з колегами, схилити людей до свого погляду, рекламувати себе і свої ідеї, тобто з особистими рисами. Можна констатувати, що оцінка якості підготовки випускника освітньої установи за його знаннями та вміннями, які він виявляє на поточних і підсумкових іспитах, неадекватно характеризує справжній рівень його готовності до успішної професійної діяльності.

Сьогодні важливим стає не лише опанування престижної професії, і навіть не певної професії, що користується попитом на ринку праці, а досягнення певного освітнього й культурного рівня, набуття певних компетенцій з метою підвищення конкурентоспроможності на ринку праці.

Більшість передових країн світу сьогодні реформують власні освітні системи, спираючись на засади концепції навчання впродовж усього життя, що охоплює такі елементи [6, с. 447–448]:

- можливість кожної людини вчитися протягом усього життя;
- доступність для тих, хто навчається, максимально широкого спектра професійних умінь і навичок;
- формальна система освіти і підготовки разом з неформальною діяльністю, яка організовується навколо цієї системи, мають бути нероздільними частинами. Вони обидві стають предметом уваги і спільної підтримки з боку держави і приватного сектора.

Одним із провідних принципів професійної освіти на сучасному етапі є принцип неперервності, що вимагає для задоволення потреб особистості та суспільства в цілому створення на державному рівні єдиної системи неперервної професійної освіти, що охоплює найбільш широкі верстви населення, і щоб завершення людиною одного етапу підготовки спричинило за собою його подальше навчання на наступному.

Неперервна професійна освіта – це систематична, цілеспрямована діяльність з набуття і удосконалення знань, умінь та навичок як в будь-яких видах загальних і спеціальних навчальних закладів, так і шляхом самоосвіти. Винятково велике значення має розуміння того, що йдеться не про набір різних професійних освітніх закладів, а саме про єдину систему, в межах якої їхнє функціонування тісно взаємозумовлене і підпорядковане загальним для всієї системи цілям і завданням. Саме системність неперервної професійної освіти, що побудована на ступеневій основі, різко розширює її можливості,

підвищує рівень пристосованості до навколишніх умов, дає можливість гнучко й оперативно реагувати на зміну потреб суспільства, соціальних груп і окремих особистостей. Окремі складові цієї системи не лише виконують певні локальні завдання, а перебувають у різноманітних, багатоваріантних зв'язках, що постійно змінюють свої якісно-кількісні характеристики під час переходу з одного ступеня на інший ступінь професійної підготовки.

Зазначимо, що в сучасних умовах змінюється зміст поняття “неперервна освіта”. М. В. Рижаков зауважив [7], що традиційне розуміння неперервного навчання базується на ідеї послідовного руху людини в межах основного “стовбура” освіти: дошкільне навчання – початкова школа – середня школа – вища школа – підвищення кваліфікації. Послідовний взаємозв'язок етапів та ланок становить основу неперервності освіти. В аспекті цілей та змісту в такій системі очевидний пріоритет вищої школи, яка фактично визначає діяльність усіх інших ланок.

Дослідники акцентують не лише на неперервності процесу навчання, а й різноманітності його форм – формального, неформального та позаформального. Ця класифікація відповідає основним видам освітньої діяльності: формальне навчання у межах структурної освіти, що завершується одержанням офіційного документа – диплома або атестата; неформальне навчання, що відбувається в освітніх закладах або громадських організаціях, клубах і гуртках поза формальною системою, а також самоосвітня діяльність, спрямована на набуття додаткових, необхідних особі знань, умінь, компетенцій, результат такого навчання формально не визнається; позаформальна (спонтанна) освіта, індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя людини і не завжди має цілеспрямований характер.

В. В. Олійник [5] пропонує модель системи освіти впродовж життя, з якої видно, що тільки дошкільна і загальна середня освіта мають чітко визначені терміни, всі інші не мають вікового обмеження. Модель багатокomпонентна, модульна і розгалужена за:

- трьома модулями (допрофесійне навчання, професійне навчання та навчання дорослих), що визначаються основними її складовими (родинно-сімейна, дошкільна, загальноосвітня, позашкільна, професійно-технічна, вища, післядипломна освіта);
- термінами життя людини (від народження до дорослого віку);
- різновидами освіти впродовж життя (формальна, неформальна, позаформальна).

Висновки. Неперервна професійна освіта – це систематична, цілеспрямована діяльність з набуття і удосконалення знань, умінь та навичок як в будь-яких видах загальних і спеціальних навчальних закладів, так і шляхом самоосвіти. Системність неперервної професійної освіти, що

побудована на ступеневій основі, дає можливість гнучко й оперативно реагувати на зміну потреб суспільства, соціальних груп і окремих особистостей. У такій системі очевидний пріоритет вищої школи, яка фактично визначає цілі та зміст діяльності всіх інших ланок.

Теоретичні засади ступеневого навчання майбутніх будівельників у вищих технічних навчальних закладах будуть предметом наших подальших досліджень.

1. *Арнаутов М. И., Н. К. Сергеев.* Историко-педагогический анализ становления и развития системы непрерывного педагогического образования // Педагог: наука, технология, практика. – 2001. – № 2(11). – С. 5–15.
2. *Близнюк В.* Особливості розвитку ринку праці в Україні: перспективи та виклики для освітньої сфери // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21 століття. Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Рівний доступ до якісної освіти”, 26–27 черв. 2007 р., м. Київ. – К.: ТОВ УВПК “Ексоб”, 2007. – С. 21–24.
3. *Кремень В.* Нові вимоги до освіти та її змісту // Виклик для України: розробка рамкових основ змісту (національного курикулуму) загальної середньої освіти для 21 століття: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. “Рівний доступ до якісної освіти”, 26–27 черв. 2007 р., м. Київ. – К.: ТОВ УВПК «Ексоб», 2007. – С. 3–10.
4. *Ничкало Н. Г.* Неперервна професійна освіта як світова тенденція // Професійна освіта в зарубіжних країнах: порівняльний аналіз. – Черкаси: ВИБІР, 2000. – 322 с.
5. *Олійник В. В.* Освіта впродовж життя: як і чому вчити дорослих? <http://www.apsu.org.ua/images/top3.jpg>.
6. Педагогіка вищої школи: Навч. посіб. / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – К.: Знання, 2007. – 495 с.
7. *Рыжаков М. В.* Государственный образовательный стандарт основного общего образования (теория и практика). – М.: Пед. общество России, 1999. – 544 с.
8. *Сігасва Л.* Неперервна освіта для ціложиттєвого розвитку особистості людини: історико-педагогічний аспект // Неперервна професійна освіта: теорія і практика. – 2008. – № 1. – С. 146–158.
9. *Dave R. H.* Foundation of Lifelong Education: Some Methodological Aspects // Foundation of Lifelong Education. – Hambourg, 1976. – P. 34.
10. <http://www.ec.europa.eu/education/policies/III/life/memoen.pdf>.

**CONTINUOUS EDUCATION AS A CONDITION OF FORMING
A SKILLED TECHNICIAN****Olha Hulay**

*National Technical University of Luts'k
L'vivs'ka Str., 75, UA – 43018 Luts'k, Ukraine
hulay@i.ua*

The paper analyses the conception of continuous education and the models of its realization. To the author's mind the continuous professional education makes possible to satisfy the new needs of society, social groups and persons.

Key words: continuous education, professional education, forms of instruction.

**НЕПРЕРЫВНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – УСЛОВИЕ ФОРМИРОВАНИЯ
КВАЛИФИЦИРОВАННОГО СПЕЦИАЛИСТА****Ольга Гулай**

*Луцкий национальный технический университет
ул. Львовская, 75, 43018 Луцк, hulay@i.ua*

В статье проанализированы сущность концепции непрерывного образования и модели его реализации.

Непрерывное профессиональное образование рассматривается как возможность удовлетворять новые потребности общества, социальных групп и отдельных личностей.

Ключевые слова: непрерывное образование, профессиональное образование, формы обучения.

Стаття надійшла до редколегії 04.02.2010

Прийнята до друку 10.03.2010